

A priori kunskap är, grovt uttryckt, kunskap som är oberoende av sinneserfarenhet. Men finns verkligen sådan kunskap? Kan man verkligen få kunskap om den yttre verkligheten på något annat sätt än via sina fem sinnen?¹ All information om yttrevärlden når oss väl just genom dessa sinnesorgan.²

Tja, hur vet vi å andra sidan det? A priori eller a posteriori? En modern empirist som W. V. Quine skulle säga att vi ”vet” det a posteriori, dvs. att det är något som har stöd av dagens empiriska vetenskap – men han menar också att det kanske kan visa sig vara fel, t.ex. om vetenskapen i framtiden skulle visa att det finns telepati.³ Men har han rätt? Han har kanske rätt i att vi vet a posteriori att mycket av det vi vet är a posteriori. Men vet vi verkligen a posteriori att vi inte vet någonting *alls* a priori?⁴ Det kan man betvivla.

Tidigare empirister ansåg att det visserligen finns a priori kunskap, t.ex. i logik och matematik. Men de ansåg att det enda man kan veta a priori är sådant som uttrycks med s.k. analytiska satser, och att sådana satser inte har något ”faktiskt innehåll” – de uttrycker inga ”sanningar om världen” eller något ”påstående om den empiriska verkligheten”,

¹Med ”den yttre verkligheten” menar jag ungefär allt som är sant utanför, eller oberoende av, det egna medvetandet. Genom introspektion kan man väl i viss mån få kunskap om sitt eget inre, t.ex. om man är glad eller ledsen. Sådan kunskap kan sägas vara oberoende av sinneserfarenhet. Men introspektiv kunskap brukar inte anses vara a priori, utan snarare a posteriori. Introspektion är ju ändå en sorts observation. A priori kunskap – om det nu finns sådan – ska vara oberoende av observationer

²Detta är troligen en vanlig uppfattning. Och om det funnes t.ex. telepati, så skulle det kanske räknas som ett sjätte sinne. Telepatisk kunskap skulle då inte vara oberoende av sinneserfarenhet. Den skulle inte vara a priori, utan tvärtom a posteriori.

³Se Quine 1993, s. 33–34.

⁴Man kan ju inte veta a priori att vi inte kan veta något a priori. Men *det* kan man kanske veta a priori?

deras sanningsvärde är ”oberoende av yttervärldens beskaffenhet”.⁵

Detta kan också betvivlas. Och det har betvivlats, t.ex. av empiristen John Stuart Mill som menade att matematiska satser är empiriska generaliseringar, som i princip kan visa sig vara falska. Men de logiska empiristerna höll inte med om det. Alfred Ayer skriver exempelvis:

Då vi förkastar Mills teori, måste vi vara en aning dogmatiska. Vi kan inte göra mer än att klart framställa problemet och sedan lita på, att man ska inse [*sic*], att hans tes står i strid med relevanta logiska fakta.⁶

Hur ska man tolka detta? Det verkar ju som om Ayer här menar att man kan veta *a priori* att Mill har fel. Att man kan ”inse” att det strider mot logiska fakta.

Men har Ayers påstående att Mill har fel verkligen ”inget faktiskt innehåll”? Är det en analytisk sanning att matematiska och logiska sanningar inte har något empiriskt innehåll? Quine anser tvärtom att matematiken har koppling till empiri i den mån matematiken tillämpas när vi gör empiriska förutsägelser.⁷ Han menar att det som har empiriska konsekvenser i allmänhet inte är enstaka satser, utan hela system eller konjunktioner av teorier och hypoteser; och inte minst i naturvetenskap innehåller dessa konjunktioner ofta matematiska satser. Därmed får matematiken stöd av empirisk evidens på samma indirekta sätt som många andra teoretiska satser.⁸

De ”relevanta logiska fakta” Ayer hänvisar till är sådant som att vi inte kan tänka oss några observationer som skulle få oss att förkasta t.ex. att $2 \times 5 = 10$ eller att vinkelsumman i en euklidisk triangel är 180° eller den formella logikens principer.⁹ Men även om detta är ”logiska fakta”, så är det inte ett *logiskt* faktum att inga tänkbara observationer skulle få oss att förkasta dem.

⁵Se t.ex. Ayer 1953, s. 55, 56, 68, 69, 71.

⁶Ayer 1953, s. 58.

⁷Jfr Quine 1993, s. 65 och 1995, s. 53.

⁸En konjunktion av satser, som har empiriskt innehåll, måste ha *någon* icke-matematisk komponent. Men gränsen mellan matematik och icke-matematik är nog flytande; jfr Quine 1995, s. 55.

⁹Jfr Ayer 1953, s. 58–60. Quine håller med om att vi inte gärna skulle förkasta sådana satser, men han förklarar det inte, som Ayer, med att de är nödvändiga sanningar, utan med att det är enklare och mindre destruktivt att förkasta något annat (när något måste förkastas); se t.ex. Quine 1993, s. 29 och 2008, s. 395. I princip skulle vi kunna förkasta även matematiska och logiska satser. Hartry Field säger på ett ställe (2008, s. 72): ”[T]here’s no way to *completely rule out* revising logic as the best way of accommodating, say, quantum mechanical evidence, even if we can’t conceive the details of how such a revision would go.”

1. ANALYTISKA SATSER

Hur som helst, en möjlighet är att vi kan ha a priori kunskap, men endast om ”begreppsliga sanningar” eller sådant som uttrycks genom ”analytiska satser”, dvs. satser som på något sätt är (eller kan inses vara) sanna i kraft enbart av betydelsen av de ord som ingår, och som därför är oberoende av ”faktiska förhållanden”. Men denna idé om analytiska satser är problematisk. Just Quine är känd för att ha ifrågasatt distinktionen mellan analytiska och syntetiska satser.¹⁰ Hans invändning består framför allt i att denna vanliga distinktion inte kan ges en tillfredsställande empirisk innebörd. Detta hänger i sin tur ihop med Quines tes att språkliga satser i allmänhet inte har någon bestämd mening.¹¹

Men Quine håller med om att vi i en mer hanterbar – och empiriskt begriplig – mening kan säga att en sats är analytisk för en person *P* om *P* fick lära sig att satsen är sann som ett led i att *P* lärde sig vissa av de ord som ingår i satsen.¹² (En sats skulle sedan kunna kallas analytisk, utan referens till person, om den är analytisk för alla, eller de flesta, personer.) Satsen ”Euklidiska trianglar har vinkelsumman 180°” är kanske analytisk i denna mening för de flesta som använder uttrycket ”euklidisk triangel”, eftersom detta uttryck nog bäst definieras just som ”triangel med vinkelsumman 180°”.

Matematiska satser är i allmänhet inte analytiska i denna mening. Man behöver t.ex. inte lära sig Euklides sats att det finns oändligt många primtal i och med att man lär sig vad ”primtal” betyder.¹³ Och satsen ” $2 \times 5 = 10$ ” behöver inte nämnas när man lär sig använda de symboler och siffror som ingår i den. Däremot är nog mycket enkla logiska sanningar analytiska i denna mening för de flesta. Det anser i alla fall Quine. Satser av formen ”Om *p* och *q*, så *p*” skulle alltså vara analytiska för de flesta, eftersom vi lär oss att satser med denna form är sanna i och med att vi lär oss orden ”och” och ”om... så”.

De logiska empiristernas tanke att a priori kunskap hänger ihop med, och kan förklaras av, analyticitet har på senare tid aktualiserats av Paul Boghossian. Han anser att man kan undgå Quines kritik om man håller

¹⁰Se Quine 2010 (original 1950) och 1991.

¹¹Se t.ex. Quine 1993, s. 62–65.

¹²Se Quine 1991, s. 395–96 och 1993, s. 64. Detta passar på det vanliga exemplet ”Alla ungarlar är ogifta”. Quine föreslår dessutom att “truths deducible from analytic ones by analytic steps [...] count as analytic in turn” (1991, s. 396), se även 1993, s. 65.

¹³Och när man lär sig vad ”primtal” betyder behöver man såvitt jag förstår inte heller lära sig så mycket talteori som krävs för att man med elementära ”analytiska” slutledningar från vissa axiom kan härleda satsen att det finns oändligt många primtal.

sig till det han kallar ”epistemisk” analyticitet. En sats är epistemiskt analytisk om en person endast behöver förstå vad den betyder för att vara berättigad att tro att den är sann.¹⁴ Boghossian tycks anse att allt a priori berättigande gäller sådana satser och att a priori kunskap alltså kan förklaras på detta sätt.

En quinesk invändning mot detta förslag skulle väl vara att vi inte kan ge någon tillfredsställande empirisk innebörd till epistemisk analyticitet. Hur skulle man kunna avgöra, med empiriska metoder, om en given sats är epistemiskt analytisk (för en viss person vid en viss tidpunkt)?

Vi kan nog med empiriska metoder ta reda på om en person vid en tidpunkt förstår vad en sats betyder. Det är sådant en språklärare gör genom att studera sina elevers verbala beteende. Men hur avgör vi med empiriska metoder om en person är (a priori) berättigad att tro att satsen är sann? Om ”berättigad” har en normativ innebörd, så är nog detta inte så lätt. Och hur avgör man om berättigandet *enbart* beror på förståelsen? Det är nog inte heller så lätt.

Men hur det än är med detta, så tycks Boghossians förslag ändå inte fungera på t.ex. Euklides sats. Det verkar ju rätt klart att man kan förstå vad den betyder (nämligen att det finns oändligt många primtal), utan att vara berättigad att tro att den är sann – t.ex. om man aldrig har hört talas om Euklides bevis eller om man inte själv lyckas komma på något bevis för den. Euklides sats är alltså inte epistemiskt analytisk i Boghossians mening. Men det är ändå fullt rimligt att säga att de som kan beviset för satsen i kraft av just detta är a priori berättigade att tro att den är sann. Det är ju just kunskap av detta slag som Ayer och de andra logiska empiristerna ville förklara med hjälp av analyticitet. Men Boghossians epistemiska analyticitet duger då inte.

Man kan fråga sig varför Boghossian överhuvud taget drar in berättigande i sitt analyticitetsbegrepp. Varför inte lika gärna säga att en sats är analytisk – i vad vi kunde kalla en ”pragmatisk” mening – för en person om personen bara behöver förstå vad satsen betyder för att *tro* att den är sann?¹⁵ Boghossian skulle väl svara att det är just *berättigandet* i a priori kunskap som ska förklaras. Men det löser knappast problemet. Ty vad

¹⁴Boghossian definierar så här: ”mere grasp of S’s meaning by T suffices for T’s being justified in holding S true”, 1999, s. 334.

¹⁵Kanske är Boghossians skäl för att inte bry sig om pragmatisk analyticitet det, att om man bara behöver förstå satsen för att tro att den är sann, så måste detta bero på att satsen är sann enbart i kraft av sin betydelse. Men detta skulle innebära att satsen är analytisk i det Boghossian kallar den ”metafysiska” betydelsen – och han menar att sådan metafysisk analyticitet är obegriplig; jfr Boghossian 1999, s. 334–37. För övrigt är ju Euklides sats inte heller analytisk i den pragmatiska meningen att man bara behöver förstå den för att tro att den är sann.

som behövs är fortfarande en förklaring av *hur* man blir berättigad att tro att satsen är sann bara genom att förstå den. Om man har lärt sig att den är sann i och med att man lärde sig vad den betyder, så kan kanske det utgöra en förklaring. Men om man tar fasta på detta så är man ju tillbaka till analyticitet i Quines mening.

Timothy Williamson har argumenterat för att det inte finns några satser som är analytiska i den pragmatiska meningen.¹⁶ Skulle detta också innebära att det inte finns några satser som är analytiska i Quines mening? Nej, man kan ju av olika mer eller mindre sofistikerade skäl vilja förneka en viss sats, trots att man fick lära sig att den är sann när man lärde sig de ord som ingår i den. Williamson ger flera övertygande exempel på detta.¹⁷

2. BERÄTTIGANDE

Låt oss alltså gå tillbaka till analyticitet i Quines mening. Man kan hålla med om att det finns satser som i Quines mening är analytiska för många av oss. Men hur *vet* vi att dessa satser är sanna? Närmare bestämt: vi *tror* att de är sanna och de *är* väl också sanna, men på vilket sätt, eller i kraft av vad, är vi *berättigade* att tro att de är sanna?¹⁸

Ett svar kunde vara att vi har *lärt* oss detta. Det följer ju av att den sats det gäller är analytisk för oss i Quines mening. Att man har ”lärt sig” något garanterar visserligen inte att det är sant, men det är kanske tillräckligt för att man ska vara *berättigad* att tro att det är sant. Åtminstone så länge ingenting har dykt upp som motiverar att man ifrågasätter det man har lärt sig – t.ex. att andra människor har motstridande uppfattningar på till synes minst lika goda grunder.

Ett annat svar är att vi ”med hjälp av vårt förnuft” kan *inse* att dessa satser är sanna. Detta gäller kanske också andra satser, utöver dem som är analytiska i Quines mening, t.ex. många matematiska sanningar. Vi

¹⁶Williamson 2007, s. 73–74. Williamson definierar här ett begrepp analyticitet – som han kallar ”epistemologiskt” – så här: ”a sentence *s* is analytic just in case, necessarily, whoever understands *s* assents to *s*”. Han argumenterar för följande tes: ”No given argument or statement is immune from rejection by a linguistically competent speaker” (s. 97).

¹⁷Exemplen finns i fjärde kapitlet i Williamsons bok. Jag är tacksam för synpunkter från Åsa Wikforss, som läste en tidigare version av denna uppsats. Hon rådde mig att säga något om Boghossian och Williamson i samband med min diskussion av analytiska satser.

¹⁸Som Hartry Field påpekar (2008, s. 70) gäller frågan om a priori kunskap just *berättigande*, dvs. om en person kan vara a priori berättigad (vid en tidpunkt) att tro något om verkligheten. Det handlar alltså inte om att (sanningen hos) *satser* eller *påståenden* skulle vara a priori.

är kanske genetiskt betingade att ”inse” vissa saker. En sådan förmåga kan vara ett resultat av biologisk evolution. De individer som i relativt stor utsträckning är disponerade att inse sådant som är sant (eller nästan sant) kan i och med detta få större chans att överleva och sprida sina gener. Vad man inser behöver visserligen inte vara sant, och det man inser kan ju vara oförenligt med vad andra personer inser. Men att man ”inser” något, medför kanske ändå att man är *berättigad* att tro det – åtminstone så länge det inte är kontroversiellt.¹⁹

Men hur vet vi å andra sidan det? Är vi berättigade att tro det? Är man kanske rentav *a priori* berättigad att tro det? Satsen ”Om man med sitt förnuft inser något, så är man berättigad att tro att det är sant” är ju inte en analytisk sats i Quines mening. Är den ”analytisk” i någon annan, mer intressant mening? Det är inte lätt att säga. Här skulle man ha behövt någon empirisk metod för att avgöra den saken, men det är just det som enligt Quine inte finns.²⁰

3. A POSTERIORI BERÄTTIGANDE

Låt oss börja i en annan ände. Låt oss fråga oss hur man kan vara berättigad *a posteriori* – dvs. på empiriska grunder – att tro på något. Det finns kanske flera sätt, men vi kan här koncentrera oss på de två mest närliggande. Dels har vi rena observationer: vi är t.ex. berättigade att tro att det regnar helt enkelt för att vi ser att det regnar. Dels är vi berättigade att tro på teorier som är kopplade till observationer på ett mer indirekt sätt, enligt något i stil med vad som brukar kallas ”hypotetisk-deduktiv metod”.²¹

¹⁹Detta gäller tidigare i mänsklighetens utveckling. Det visar inte att det vi *numera* inser ofta eller oftast är sant. Ty detta har ju inte haft tid att påverka genpoolen. Att olika personer kan ”inse” motstridiga saker är naturligtvis ett bekymmer, men det kan kanske undvikas genom att vi endast lägger vikt vid sådana insikter som är extremt *okontroversiella*. Detta skulle ju vara helt analogt till att ha så stor tilltro till observationer, närmare bestämt till sådana observationer som är okontroversiella och upprepbara. – Men det är en empirisk fråga vilka insikter som är okontroversiella. Detta passar kanske inte så bra ihop med att den sats det gäller är något som man kan vara *a priori* berättigad att tro på.

²⁰Och det verkar inte som om satsen är analytisk i de epistemiska, pragmatiska och metafysiska betydelse som Boghossian och Williamson pekat ut.

²¹Den hypotetisk-deduktiva metoden tillämpades redan under antiken, men betonades kanske mer under den moderna naturvetenskapens framväxt; jfr Wedberg 1970, s. 42. Den skulle kanske kunna formuleras ungefär så här: ”När du ställs inför ett problem (t.ex. att förklara ett visst fenomen), börja med att formulera en hypotes som skulle kunna utgöra en lösning av problemet, och försök därefter vederlägga denna hypotes så gott du kan, genom att deducera konsekvenser av hypotesen som kan prövas genom att jämföras med vad du anser dig veta eller

Detta säger något om hur a posteriori berättigande går till. Men hur vet vi att sådant ”berättigande” verkligen är en sorts berättigande? Mer precist: på vilket sätt är vi berättigade att tro det? Flera filosofer tycks anse att det enda berättigande vi kan ha för detta är ett *a priori* berättigande. Laurence Bonjour hävdar t.ex. att vi kan vara berättigade att tro på vissa saker genom direkt observation, men han menar att det enda sättet vi kan nå fram till uppfattningar som inte direkt kan bekräftas genom observation är genom någon form av resonemang eller slutledning som vi endast kan vara berättigade till a priori.²²

Stämmer detta? Det kan kanske tyckas att vi är a priori berättigade att tro att vi är a posteriori berättigade att tro på det vi direkt observerar. Det tycks bara finnas två ytterligare alternativ. Antingen är vi *inte alls* berättigade att tro att vi är berättigade att tro på det vi observerar, eller också är vi *a posteriori* berättigade att tro det. Det första alternativet kan förefalla orimligt, eftersom vi ju just har lärt oss att vi *är* berättigade att försanthålla de satsen vi använder för att uttrycka observationer, när vi gör dessa observationer.²³ Det andra alternativet verkar också orimligt: vi har visserligen en empirisk grund för att tro på det vi observerar, men vi har väl inte någon empirisk grund för att tro att vi är *berättigade* att tro på det vi observerar? Här förutsätter jag då att berättigande är något *normativt*.²⁴ Det är svårt att föreställa sig några observationer som skulle kunna vara oförenliga med – eller utgöra evidens för – att vi har *rätt* (dvs. är berättigade i någon normativ mening) att tro på det vi observerar.

kunna ta reda på. Om du inte lyckas vederlägga den, trots att du försökt så gott du kan, så är det förnuftigt av dig att tillsvidare försiktigt tro att hypotesen är sann”.

²²Jfr Bonjour 2001, s. 625–26. Thomas Nagel (1986, s. 83–84) uttrycker en liknande uppfattning så här: ”Even empirical knowledge, or empirical belief, must rest on an a priori base, and if large conclusions are derived from limited empirical evidence a large burden must be carried by direct a priori formulation and selection of hypotheses if knowledge is to be possible at all.” Och Hartry Field (2008, s. 74) säger: ”there are reasons for thinking that empirical methodology is strongly a priori, in the sense that its rules are rationally employable independent of evidence and can’t be undermined by evidence.”

²³Nya observationer görs i situationer som inte är exakt lika de tidigare och vi måste då kunna uppfatta dem som på ett relevant sätt ”liknande”. Denna förmåga att uppfatta liknande situationer som liknande är förmodligen i stor utsträckning är genetiskt betingad; jfr Quine 1995, s. 19–20. Men mer ”moderna” likheter, som inte spelade någon roll tidigare under evolutionen, får väl antas vara inlärd.

²⁴Om berättigande däremot uppfattas som något empiriskt, t.ex. att en person är ”berättigad” att tro en sak om hans eller hennes tro är orsakad av något som oftast leder till sanna uppfattningar eller till lyckade förutsägelser, så kan man förstås ha en empirisk grund för att tro detta – och därmed vara berättigad a posteriori; se även Bergström 2011, s. 277–87.

Är vi berättigade att tro på resultaten av tillämpa hypotetisk-deduktiv metod? Att vi faktiskt *beter* oss i enlighet med den hypotetisk-deduktiva metoden är antagligen delvis en effekt av naturligt urval, men också av att detta beteende har förstärkts genom att det har varit framgångsrikt på senare tid. Vi är troligen genetiskt programmerade att tillämpa hypotetisk-deduktiv metod, eftersom detta har varit framgångsrikt under människans biologiska utveckling – de individer som inte tillämpade denna metod har inte klarat sig så bra i livet och därför inte lyckats sprida sina gener lika mycket som andra – och beteendet har fortsatt att vara framgångsrikt, och därmed förstärkts, även under vetenskapens utveckling under de senaste tvåtusen åren.²⁵

Att vi *tror* (eller ”inser”) att vi är berättigade att tillsvidare tro på de teorier som vi kommer fram till med hjälp av den hypotetisk-deduktiva metoden – vilket de flesta bedömare nog tror – beror antagligen på att vi har en stark naturlig benägenhet att bete oss på just detta sätt. Med andra ord: vår benägenhet att tro på teorier som får stöd av den hypotetisk-deduktiva metoden orsakar en benägenhet att tro att vi är *berättigade* att tro på sådana teorier.

Men *är* vi också berättigade att tro att vi är (a posteriori) berättigade att tillsvidare tro på de teorier som vi kommer fram till med hjälp av den hypotetisk-deduktiva metoden?

4. ETT SKENPROBLEM?

Detta kan förefalla vara en mycket central och viktig fråga i kunskapsteorin, men kanske är det en illusion. Hartry Field tycks för sin del anse att det överhuvud taget inte är en fråga som har något sant svar. Han skriver följande om berättigande:

vi har helt enkelt en benägenhet [eng. *attitude*] att betrakta vissa uppfattningar som berättigade under vissa omständigheter, andra inte; och vi betraktar vissa av dessa som berättigade i brist på evidens för eller emot, även om det någon gång skulle kunna komma fram evidens som strider mot dem. Och grovt uttryckt, det finns inga ”fakta om berättigande”, det finns ingenting utöver våra benägenheter; vi kan värdera benägenheter som bra eller dåliga, men en sådan värdering är ingen ”faktuell” verksamhet. (Field 2008, s. 74, min översättning)

²⁵Men vår uppfinningsrikedom när det gäller att hitta på hypoteser och bevis kan kanske inte förklaras rent evolutionsbiologiskt och behavioristiskt. Som Nagel säger: ”in our case the capacities go far beyond the merely adaptive” (1986, s. 83). Det är svårt att tro att biologer skulle kunna förklara t.ex. hur, eller att, Gödel kom på sina bevis eller Einstein sina teorier. Å andra sidan kom de väl inte på dem ”oberoende av erfarenhet”, dvs. a priori.

Att ha en benägenhet ("attityd") att betrakta en uppfattning som berättigad är väl detsamma som att tro att den är berättigad. När Field säger att en sådan benägenhet (tro) "kan värderas som bra eller dålig", vilket då inte är en "faktuell verksamhet", kan han mena antingen (1) att en sådan tro är normativ snarare än faktisk, eller (2) att den är varken sann eller falsk. Eller kanske bäggedera. Att den är normativ kan man väl gå med på – jag har ju redan tidigare förutsatt att berättigande är något normativt – men varför kan den inte vara sann? Antagligen förutsätter Field här en viss värdeteoretisk åsikt om normativa uppfattningar, nämligen nonkognitivism. Den kan ifrågasättas. Men det spelar ingen större roll här. Det avgörande är om man kan ge någon sorts argumentation eller stöd för en uppfattning om att en uppfattning är berättigad. Field tycks tro att det är omöjligt.

5. KOHERENTISM

Men jag tror att det är möjligt – kanske inte alltid, men åtminstone ganska ofta. En argumentation för en uppfattning måste utgå från en eller flera andra uppfattningar. En vanlig uppfattning är att uppfattningar kan få stöd genom att hänga ihop med andra uppfattningar. Ofta tänker man sig då att en persons uppfattningar – det vi kan kalla personens "totala teori" vid en given tidpunkt – bildar en mer eller mindre sammanhängande helhet eller en "väv" (eng. *web of belief*) som vi försöker komplettera, befria från eventuella motsägelser och anpassa till det vi observerar. Quine uttrycker det så här i en klassisk formulering:

Totaliteten av vår så kallade kunskap, från de alldagligaste ämnen i geografi och historia till de viktigaste lagarna i atomfysik, ren matematik och logik, kan liknas vid ett kraftfält vars gränsbetingelser utgöres av erfarenheten. En konflikt med erfarenheten i periferin ger upphov till justeringar i det inre av fältet. Sanningsvärden måste omfördelas mellan våra påståenden. Omvärdering av några påståenden leder till omvärdering av andra på grund av logiska samband mellan dem – och de logiska lagarna är i sin tur helt enkelt ytterligare påståenden i systemet [...] Ingen isolerad erfarenhet är entydigt förknippad med något bestämt påstående i fältets inre, utan påverkar endast fältet som helhet. (Quine 2010, s. 498–99)

Jag tror inte att Quine någonsin uttryckligen har sagt att en persons totala teori även innehåller personens *normativa* uppfattningar, men detta är ändå en mycket rimlig tes. Inte minst gäller det uppfattningen att vi är berättigade att tro på det vi direkt observerar liksom uppfattningen att uppfattningar som har stöd av den deduktivt-hypotetiska metoden är berättigade. Dessa uppfattningar är ju intimt förknippade med många icke-normativa uppfattningar som ingår i personens totala teori. Att de själva

kanske inte har något eget empiriskt innehåll är irrelevant; detsamma gäller t.ex. matematiska uppfattningar och för den delen alla enskilda teoretiska uppfattningar. Att de inte ens *bidrar* till det empiriska innehållet, som någon mängd uppfattningar tillsammans kan ha, är också irrelevant; Quine menar att detta även kan gälla en hel del av det som ingår i en total teori. Han skriver:

Jag utgår från att mycket av det som accepteras som sant eller plausibelt, till och med i de stränga naturvetenskaperna, accepteras utan någon tanke på att det ska bidra till att, tillsammans med andra plausibla hypoteser, utgöra en hypotesmängd som kan testas empiriskt. Sådant accepterande kan motiveras av symmetrier eller analogier eller som tilltalande sammanhållande länkar i teoris struktur. [...] Att i positivistisk anda insistera på empiriskt innehåll skulle, om det godtogs, förhindra vetenskapens utveckling. (Quine 1995, s. 49, min översättning)

Visserligen kan ju detta citat tas till intäkt för att en persons totala teori för Quine endast innehåller sådant som personen accepterar ”som sant eller plausibelt”, och kanske är han liksom Field nonkognitivist när det gäller normativa uppfattningar om berättigande.²⁶ Men jag har svårt att tro att han till sist skulle hålla fast vid en sådan position. Han säger t.ex. på ett ställe att naturvetenskapen inte behöver något annat berättigande än det som den kan få genom observationer och den hypotetisk-deduktiva metoden.²⁷ Jag tolkar detta som att vetenskapliga uppfattningar enligt Quine *kan* vara berättigade i kraft av observationer och den hypotetisk-deduktiva metoden. Och det är rimligt att tro att han här säger något som han anser vara sant och som kan ingå i en persons totala teori.

Någon skulle kanske vilja invända att en persons eller grupps totala teori ska uppfattas som totaliteten av det personen tror om ”verkligheten” eller ”naturen” – att den alltså utgör det som är ”vetenskap” för personen eller gruppen – och att detta inte innefattar uppfattningar om berättigande (eller övriga normativa uppfattningar). Men vetenskapen

²⁶Quine tycks åtminstone vilja vara nonkognitivist i fråga om värdeomdömen i etik och estetik, eftersom sådana enligt hans känsla inte innehåller några ”cognitive claims”; se Bergström och Føllesdal 1994, s. 202–3. Men han är inte helt konsekvent på denna punkt. Han tycks mena att vissa estetiska värdeomdömen skulle kunna ha ett kognitivt innehåll; se *ibid.*, s. 204.

²⁷”[N]aturalism [...] sees natural science as [...] not in need of any justification beyond observation and the hypothetico-deductive method” (Quine 1981, s. 72). Och om Quine skulle uppfatta påståenden om berättigande som icke-normativa, så blir det ännu klarare att de ska inräknas i en persons totala teori; jfr Bergström 2011, s. 277–87.

omfattar för Quine även kunskapsteori.²⁸ Och för övrigt är väl också uppfattningar av typen ”Vi är numera berättigade att tro att universum utvidgas med accelererande hastighet” och ”Vi är för närvarande ännu inte berättigade att tro att partiklar kan färdas snabbare än ljuset” sådant som förekommer inom naturvetenskapen.

Och oavsett vad Quine skulle säga om detta, så menar jag som sagt att uppfattningar om berättigande kan ingå i en persons totala teori. Därmed bidrar de också till koherensen av sådana teorier – de är ”tilltalande sammanhållande länkar i teorins struktur”, som Quine uttrycker det – vilket är önskvärt. Och därmed kan de nog också, tvärt emot vad Field tycks mena, få stöd av annat i teorin och därmed vara berättigade.

6. KONSERVATISM

Det finns också ett annat sätt att se på saken. Vissa filosofer tycks ha en syn på berättigande som skulle innebära att vi, åtminstone än så länge, är *berättigade* att tro att den hypotetisk-deduktiva metoden ger trovärdiga resultat helt enkelt därför att vi faktiskt *tror* det. Det är ju en mycket rimlig tanke att vi alltid måste utgå från det vi tror, åtminstone så länge det är okontroversiellt, och då kan det kanske ligga nära till hands att tro att vi också är berättigade att göra det. På samma sätt skulle vi då vara berättigade att tro på observationer så länge de är okontroversiella, intersubjektiva.

Detta kan kallas kunskapsteoretisk konservatism.²⁹ Den innebär alltså att berättigande så att säga är alldeles gratis, så länge det inte finns några motargument.

Men att utgå från att man på detta sätt är *berättigad* att tro det man tror, verkar alltför lättvindigt. Man kan visserligen säga att om man verkligen *tror* att man är berättigad att tro det man tror, så länge ingenting talar däremot, så får man väl utgå även från detta. Men den kunskapsteoretiska konservatismen säger då att man också är berättigad att tro att man är berättigad att tro det man tror. Och tror man det, är man enligt konservatismen också berättigad att tro att man är berättigad att tro att man är berättigad att tro det man tror. Och så kan man sedan fortsätta varv efter varv, så länge man orkar. Det blir knappast mer övertygande för det.

Felet med konservatismen är att den inte tycks se någon skillnad mellan å ena sidan de element i en persons totala teori som hänger samman med, och därigenom får en sorts stöd av, andra delar av teorin och å andra

²⁸Se t.ex. Quine 1969, s. 82.

²⁹För en utförligare diskussion av kunskapsteoretisk konservatism, se Bergström 2011, kap. 10. En företrädare för den kunskapsteoretiska konservatismen är Harman (2003).

sidan de element som inte alls hänger ihop med resten. Varför skulle även de senare vara berättigade? Anta t.ex. att någon utöver sina vardagliga och mer välgrundade vetenskapliga uppfattningar också tror att Gud existerar, eller att han kommer att vinna om han köper en lott, eller att det finns intelligenta varelser i någon annan galax. Är sådana uppfattningar därmed berättigade för denna person, trots att de varken förklarar eller förklaras av något annat i personens totala teori, och trots att personen inte ens tror att de gör det? Det verkar ju alldeles orimligt, och då är även konservatismen orimlig.³⁰

7. ÄR KOHERENTISMEN BERÄTTIGAD?

Därmed är vi tillbaka till vår tidigare konklusion, nämligen att vi i allmänhet är berättigade att tro på resultaten av observationer och hypotetisk-deduktiva resonemang, eftersom detta hänger intimt ihop med vår totala teori – som ju till stor del just består av sådana resultat.

Detta är en uppfattning som kanske skulle accepteras av många filosofer, men är vi, som har denna uppfattning, också *berättigade* att ha den? Här duger det knappast att säga att vi är berättigade att ha den, eftersom den hänger väl ihop med det vi för övrigt tror. För frågan är ju just om vi är berättigade att tro sådant som hänger väl ihop med vad vi för övrigt tror.³¹ Att vi tror det är en sak, men eftersom konservatismen är oacceptabel kan vi inte av detta dra slutsatsen att vi också är berättigade att tro det.

Här skulle kanske många vilja dra till med att vi är *a priori* berättigade att tro det. Men jag har svårt att se hur vi kan vara berättigade att tro *det*. Är detta i så fall också något vi är *a priori* berättigade att tro? Och så vidare i en oändlig regress? En rimligare position är kanske att vi helt enkelt *tror* att vi är berättigade att tro sådant som hänger väl ihop med vad vi för övrigt tror – samt att det räcker att vi tror det; vi behöver inte dessutom tro att denna tro är berättigad.

Men i praktiken blir det nog inte någon större skillnad mellan denna position och den som dessutom lägger till att den är *a priori* berättigad. I bägge fallen tar vi ju ändå fasta på något vi helt enkelt tror.

³⁰Man kan ju undra på vilket sätt man kan vara ”berättigad” att tro att konservatismen är orimlig. A priori eller a posteriori? Det räcker kanske att säga att en sådan tro inte passar så bra ihop med vad vi för övrigt tror.

³¹Närmare bestämt borde man väl säga att en uppfattning kan hänga *mer eller mindre* ihop med resten av en persons totala teori – och att den därför i motsvarande grad är *mer eller mindre* berättigad. Men jag ska här bortse från denna komplikation.

8. A PRIORI BERÄTTIGANDE

Flera filosofer tycks tro att Quine har visat att det inte finns något som är a priori berättigat eller att man inte kan skilja mellan a priori och a posteriori berättigande.³² Men kanske tar de då bara fasta på Quines tes att ingen uppfattning är immun mot revision.³³

Att ingen uppfattning är immun mot revision är väl i princip riktigt, om än onödigt hårdtaget.³⁴ Men även om det är riktigt, så följer inte av detta att inga uppfattningar är berättigade a priori. Det följer bara att inte ens a priori berättigade uppfattningar, om sådana finns, är immuna mot revision. Och varför skulle de vara det?³⁵

Quine skulle säkert gå med på att vi är berättigade att godta Euklides sats – och att vi är berättigade till detta helt enkelt därför att satsen har bevisats.³⁶ Vi kan väl också anta att Euklides sats faktiskt aldrig används för att göra empiriska förutsägelser. Man kan då tycka att vi inte gärna kan vara a posteriori berättigade att godta den, och i så fall kan det ligga nära till hands att säga att berättigandet i detta fall är a priori.

Men kanske kunde man i stället peka på att Euklides sats ju hänger väl ihop med en massa andra talteoretiska sanningar och att en del av dessa används vid empiriska förutsägelser – och att berättigandet av Euklides sats därför trots allt kan sägas vara a posteriori. Kanske är detta Quines ståndpunkt. Men det tycks mest vara en fråga om ord.

I alla händelser kan man säga att av alla de uppfattningar som ingår i en persons totala teori finns det några som på ett relativt direkt sätt verkar ha stöd av empiriska iakttagelser och andra som mera baseras på bevis, resonemang eller bedömningar av olika slag (t.ex. estetiska). Om de senare är berättigade kan de sägas vara berättigade ”a priori”. Uppfattningen att universum utvidgas har t.ex. stöd av empiriska iakttagelser, medan uppfattningen att det finns oändligt många primtal är något vi vet a priori, eftersom det har bevisats. Men vi har ingen anledning att tro

³²Michael Resnik säger t.ex. att ”Quine’s version of holism [...] entails rejecting the distinction between empirical and a priori truths” (2005, s. 416) och Bonjour säger att ”Quine [...] rejects the very existence of *a priori* justification” (2001, s. 627).

³³Se Quine 2010, s. 499. Hilary Putnam anser t.ex., när han diskuterar Quine, att a priori påståenden och oreviderbara (”unrevisable”) påståenden är samma sak (jfr 1977, s. 206–7).

³⁴Jfr Quine 2008, s. 393.

³⁵Bonjour hävdar att ”*a priori* insight is both fallible and corrigible” (2001, s. 625).

³⁶Resnik noterar också att ”Quine [...] spoke of some of our beliefs as arising from observation and others as arising through the exercise of reason” (2005, s. 416). Quine för sin del säger på ett ställe: ”Having reasonable grounds is one thing, and implying an observation categorical is another” (Quine 1995, s. 49).

att ingenting kan vara berättigat *både* a posteriori och a priori eller att gränsen däremellan är skarp. Vissa matematiska uppfattningar kan t.ex. vara sådana att de både är resultatet av bevis och ingår bland sådant som implicerar lyckade förutsägelser.

Om vi lämnar matematiska teorem och betraktar sådant som inte strikt kan bevisas, blir det mer problematiskt. Vissa antaganden och principer kan vi nog sägas vara a priori berättigade att tro i och med att de passar väl ihop med vad vi för övrigt tror. Detta gäller som sagt inte det koherentistiska antagandet att vi är berättigade att tro det som passar väl ihop med vad vi för övrigt tror. Däremot är vi kanske *a posteriori* berättigade att tro detta – eftersom det ingår i vår totala teori, som i sin tur stöds av empirisk evidens.

LITTERATUR

- Ayer, Alfred J. 1953. *Språk, sanning, logik*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Bergström, Lars. 2011. *Tankegångar: Sexton kapitel om kunskap, moral och metafysik*. Stockholm: Thales.
- Bergström, Lars och Dagfinn Føllesdal. 1994. "Interview with Willard Van Orman Quine". *Theoria*, vol. 60, s. 193–206.
- Bogossian, Paul. 1999. "Analyticity". I *A Companion to the Philosophy of Language*, utg. Bob Hale och Crispin Wright, s. 331–68. Oxford: Blackwell.
- BonJour, Laurence. 2001. "Précis of *In Defense of Pure Reason*". *Philosophy and Phenomenological Research*, vol. 63, nr 3, s. 625–31.
- Field, Hartry. 2008. "Recent Debates About the A Priori". I *Oxford Studies in Epistemology*, utg. av Tamar Szabó Gendler och John Hawthorne, s. 69–88. Oxford: Oxford University Press.
- Harman, Gilbert. 2003. "The Future of the A Priori". I *Philosophy in America at the Turn of the Century*, APA Centennial Supplement to *Journal of Philosophical Research* (Charlottesville, VA: Philosophy Documentation Center), s. 23–34.
- Nagel, Thomas. 1986. *The View From Nowhere*. Oxford: Oxford University Press.
- Putnam, Hilary. 1977. "'Two Dogmas' Revisited". I *Contemporary Aspects of Philosophy*, utg. av Gilbert Ryle. Stocksfield: Oriel Press.
- Quine, W. V. 1969. "Epistemology Naturalized". I *Ontological Relativity and Other Essays*, s. 69–90. New York: Columbia University Press.
- Quine, W. V. 1981. *Theories and Things*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Quine, W. V. 2008 (1991). "Two Dogmas in Retrospect", omtryckt i W. V. Quine. *Confessions of a Confirmed Extensionalist and Other Essays*, utg. av D. Føllesdal och D. B. Quine. Harvard University Press 2008.
- Quine, W. V. 1993. *Strävan efter sanning*. Nora: Nya Doxa.
- Quine, W. V. 1995. *From Stimulus to Science*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

- Quine, W. V. 2010. "Två av empirismens dogmer". I *Filosofin genom tiderna*, utg. av K. Marc-Wogau, S. Carlshamre och M. Gustafsson. Stockholm: Thales.
- Resnik, Michael D. 2005. "Quine and the Web of Belief". I *The Oxford Handbook of Philosophy of Mathematics and Logic*, utg. av Stewart Shapiro. Oxford: Oxford University Press.
- Wedberg, Anders. 1970. *Filosofins historia: Nyare tiden till romantiken*, andra reviderade upplagan. Stockholm: Bonniers.
- Williamson, Timothy. 2007. *The Philosophy of Philosophy*. Oxford: Blackwell.